

Kontextualismus vs. minimalismus a metodologické principy

Jiří Raclavský

Masarykova univerzita, Brno

Abstract: The conflict between semantic minimalism and semantic contextualism seems to be irreconcilable. I suggest to view the controversy rather as a controversy concerning methodological principles which should govern investigation of language and meaning. It can be shown that some of the classically adopted principles are implausible, their a bit modified version would be more appropriate. Consequently, there will be no need to conform to any of the two extreme positions.

Keywords: contextualism; minimalism; semantics; methodological principles.

Jak známo, poslední více jak dekádu zuří v analytické filosofii jazyka konflikt mezi stoupenci sémantického kontextualismu a sémantického minimalismu. *Sémantičtí kontextualisté*¹ v zásadě říkají, že kontextuální jevy (okolnosti promluvy atp.) podstatně přispívají do sémantiky výrazů – více, než si klasičtí sémantikové vůbec kdy představovali. *Sémantičtí minimalisté*² jim oponují, přičemž říkají, že význam výrazu je jakoby minimální, není obohacován kontextuálním přispěním. (Níže si uvedeme pečlivější vystižení.)

¹ Mezi ně jsou obvykle počítáni Francois Récanati, Jason Stanley, Charles Travis, Robyn Carston, Dan Sperber, Deirdre Wilson.

² Zvláště Hermann Cappelen, Ernie Lepore, Emma Borg a snad i (neortodoxní) Kent Bach. V tuzemském prostředí se k minimalismu hlásí Marián Zouhar (srov. Zouhar 2011a).

Upřesním, že *formální sémantik*³ je sémantik, který modeluje jazyk, jeho významy, s pomocí formálních prostředků, tj. logických či matematických systémů. Tím se liší od *filosofického sémantika*, který formálních prostředků neužívá, byť o jejich existenci ví (měl by vědět). Spor kontextualismu a minimalismu se vede převážně mezi filosofickými sémantikami. Tímto se spor snad až příliš situuje do oblasti filosofie. Může pak vzniknout obava, že díky tomuto nakonec nedojde – podobně jako u jiných do filosofie příliš vsazených sporů – k jakémukoli plodnému ovlivnění praxe, totiž praktikované formální sémantiky, a to navzdory tomu, že nemálo praktikujících formálních sémantiků pochází z řad filosofů.

Nebude nevhodné, když se přiznám, že jsem praktikující formální sémantik. Více než rozvíjení filosofických pro et contra mi jde o to, jak vykonávat praxi. Proto se nebudu věnovat elaborování možných i nemožných forem minimalismu či kontextualismu nebo zase vypracování a dokládání deklarací minimalismu anebo kontextualismu, což obojí nalezneme v mnoha příspěvcích do celé diskuse.

Jde mi o to, jak provozovat sémantiku a proto chápu onen spor jako spor metodologický. Takže vlastně nepřekvapí, že na pozadí diskuse tematizují metodologické principy. Patřím k té možné většině praktikujících formálních sémantiků, jimž je bližší minimalismus spíše než kontextualismus, ovšem namísto ignorování kontextualistů se snažím v jejich celkovém návrhu nalézt poučení pro praxi. Nevyločil jsem přitom ani myšlenku, že je možná nutná paradigmatická změna v modelování významu. Domnívám se však nakonec, že žádná zásadní paradigmatická změna není nezbytná (ba snad ani žádoucí). Změnu potřebují jen dílčí *metodologické principy*, jimiž se praxe – ovšem jen do jisté míry – řídí.

V první části této stati vylíčím historicko-systémové pozadí této diskuse, což nám umožní překročit lokální perspektivu. Nahlédneme tak obecnější směrování dosavadního logicko-filosofického průzkumu jazyka, významu. V další části navážeme tím, že budeme ještě více zkoumat metodologické principy, které se v teorii jazyka vědomě či spíše nevědomě uplatňují. Ukážeme si, že vyznávání vyhraněné podoby nějakého principu vede k ocejchování jednou z nálepek ‚minimalismus‘ /

³ Známými příklady jsou např. Richard Montague, Pavel Tichý, Hans Kamp ad.

‚kontextualismus‘. Přitom ale vyhraněná podoba zdaleka není věcně přiměřená. Po adekvátnější formulaci daného principu pak ona nálepka aplikovatelná není. Jinými slovy, zastávání plausibilnějších podob daných principů vede k pozicím, které jsou zlatou střední cestou mezi extrémě skalního minimalismu a skalního kontextualismu.⁴

1 Paradigma klasické sémantiky a kořeny sporu

Účelem této sekce je si uvědomit, proč vlastně k diskutované kontroverzi došlo. Poukážeme též na dva rámcové principy, které směřují teorii jazyka: rozdílnost pragmatických a sémantických zkoumání a dále roli empirické evidence pro teorii významu.

Původní myšlenky té podoby sémantiky, která nás zde zajímá (nezajímá nás totiž sémantika, jak ji provozují lingvisté či informatici), lze bezpochyby nalézt u Gottloba Fregeho. Jeho hlavních návrhů bylo více, tím nejdůležitějším bylo modelovat jazykové významy formálními prostředky. Přispěl rovněž podezřením, že jazyková podoba nemusí vhodně korespondovat s úrovní významovou; isomorfie mezi syntaxí a sémantikou je nepravidelná. Uvědomme si však, že Fregemu nešlo zcela o jazykové významy jako takové, ale o jejich model z hlediska zájmů logiky, zejména determinování korektních úsudků. Toto vše od Fregeho převzal Bertrand Russell, ovšem významným hybatelem sémantiky byl díky svým sémantickým spisům Rudolf Carnap.

Odtud záhy dospějeme k postavám jako např. Richard Montague, kteří navrhují formální významy dokonce už pro část jazyka (fragment angličtiny). Za poněkud ojedinělou figuru můžeme mít Pavla Tichého s jeho nedokončeným projektem *Meaning Driven Grammar*, jehož cílem byla počítačově prováděná sémantická analýza celého jazyka. V těchto snahách si nelze nevšimnout opouštění přílišné redukce vyvolané jen logickými zájmy a tedy podstatně větší materiální adekvátnost.

⁴ Jiným způsobem, jak se vyhnout nesmiřitelnosti kontroverze mezi minimalisty a kontextualisty, je poukázat na to, že mají při o dosti nejasný předmět nazývaný *what is said*. To klidně může být něco, co si mluvčí individuálně dospěkuje až v kontextu, zdaleka se nemusí jednat o (lingvistický) význam. Také se zdá, že kontextualistům jde spíš o významy promluv vět (pro mluvčí), kdežto minimalistům o významy vět. Čili se kontextualisté zřejmě zabývají (deskriptivní) pragmatikou, nikoli (deskriptivní) sémantikou.

Vývoj do počátku sedmdesátých let 20. století kdysi označil D. Kaplan za *zlatou éru formální sémantiky*. Zkusme se zamyslet, co pro ni bylo z hlediska sporu mezi minimalismem a kontextualismem příznačné. Uvádění principů sémantiky nalezneme v této éře zvláště u Carnapa, například v *Introduction to Semantics* (Carnap 1943) ilustroval studium celého jazyka na případu teoretika, který přichází mezi Eskymáky studovat jejich jazyk. Teoretikova zkoumání náleží do *pragmatiky*, když se při nich odvolává na *mluvčí* daného jazyka. Abstrahuje-li od *užití* výrazů mluvčími v *konkrétních komunikačních situacích*, náleží teoretikova zkoumání do *sémantiky*. Abstrahuje-li navíc od *významů*, teoretikova zkoumání náleží do *syntaxe*.⁵

Velké rozpaky při pohledu na současnou diskusi vzbuzuje, že se filosofové leckdy přou o *hranici mezi pragmatikou a sémantikou*, ale přitom často klasickou definici sémantiky a pragmatiky porušují, jak je z jejich polemik vidět. To by nebylo vážnou vadou, kdyby v plodné polemice s tou Carnapovou definicí uvedli, jakou definici vlastně užívají.

Klasickou definici sémantiky a pragmatiky jsme si ovšem připomněli spíše proto, abychom odhalili jeden význačný rys celého přístupu zlaté éry formální sémantiky k významu. Ze statí a knih sémantiků tohoto přístupu je totiž jasně patrné, že odvolávka na mluvčí je zcela potlačena, že od užití výrazů mluvčími, *od komunikačních kontextů* je *abstrahováno*.

Z filosofického hlediska toto může být důvodně napadáno. Při zastávání nějakých empiricistně orientovaných tendencí (Quine, Davidson, ...) lze namítat třeba následující. Spjatost výrazu s významem je přece vysledovatelná (kontrolovatelná, ...) vždy pouze v konkrétních jazykových komunikačních situacích. Od takovýchto kontextů, ale formální sémantik „abstrahuje“; tato abstrakce je tudíž přílišná.

Výhradou, z níž byly záhy vyvozeny metodologické důsledky, pak je, že sémantika zlaté éry se soustředila na významy asociované jen s *některými vybranými výrazy* a to jen v *několika málo vybraných* (informačních, oznamovacích, ...) komunikačních kontextech. Právě David Kaplan byl jedním z prvních, kdo upřeli svou pozornost ke skupině výrazů do té doby nestudovaných a navíc zřejmě pevně spjatých s užitím v komunikačních situacích (indexické výrazy ‚já‘, ‚zde‘, atd.). Začala tak být budována *formální pragmatika*.

⁵ Carnapovou definicí jsem se mj. zabýval v Raclavský (2007).

Z novějších zkoumání v tomto směru, který se mnohdy explicitně dovolává Kaplanových výzkumů, si nelze nezpomenout na badatele jako John Perry, Mark Crimmins či Mark Richard, kterými se v 80. a 90. letech 20. století ohlašují *proto-kontextualistické tendence*. Nazývám je tak proto, že relevantní kontextuální zakotvenost připisují i výrazům, které jsou tradičně pojímány jako kontextově neodvislé – pro ilustraci třeba vlastní jména. Svěráznou linií takovýchto tendencí pak představuje dvojdimenzionální sémantika (David Chalmers, Frank Jackson ad.), která v kontextu promluvy zjištěné skutečnosti vtěluje do tzv. sekundární intenze, tedy složky významu daného výrazu.

Zajímavou část formální pragmatiky tvoří již od první poloviny 70. let 20. st. formální traktování jazykové komunikace, příkladem je třeba teorie presupozice a komunikačních backgroundů spjatá zejména se jménem Roberta Stalnakera. Zde je zajímavé to, že tímto došlo aspoň do jisté míry k absorbování příspěvků P. F. Strawsona, Johna Langshaw Austina a zvláště Herberta Paula Grice i dalších. Je vhodné si připomenout, že tito se zabývali principy jazykové komunikace, nikoli čistě významem.

Strawsonovský příspěvek nabyl na významu v letech devadesátých. Strawson napadl Russellovu teorii deskripce poukazem na nevlastní deskripce, které přitom v kontextu komunikace nevedou k selhání sdělení, jak předpovídá Russellova teorie. Když v místnosti obsahující jeden stůl pronese mluvčí M_1 k mluvčímu M_2 :

„(The) stůl je pokryt knihami.“

pronesení této věty je pravdivé anebo nepravdivé pouze odvisle od toho, zda onen stůl v místnosti je pokryt knihami. V klasické sémantice je ale ona věta (a tedy jakákoli její promluva v té době) na každý pád nepravdivá (či chcete-li: bez pravdivostní hodnoty), poněvadž ona deskripce na nic nereferuje.

Tento problém má fundamentální význam pro metodologii sémantiky proto, že pravdivostní podmínky přisouzené té větě klasickou sémantikou se liší od pravdivostních podmínek, pro něž máme empirickou evidenci. Klasická sémantika, jež se zdála plausibilní, se zde tedy rozchází s empirickými daty, s tím, jak jazyk funguje.

Díky významu analýzy deskripce v teorii jazyka se mnozí sémantické 90. let 20. století (Peter Ludlow, Zoltan Szabó, aj.) snažili klasickou sémantiku přizpůsobit právě uváděné empirické evidenci. V této linii teoretiků opakovaně došlo k „ohnutím“ některých klasických princi-

pů. Například sémantik prohlásil, že logická forma (rozuměj explikans významu) dané věty obsahuje proměnnou pro pragmatické dourčení významu (v našem příkladu proměnnou pro „v této místnosti“). Už proti této vylepšené sémantice byly vzneseny námitky: sémantik přece nesmí do významu nějak „domontovávat“ kontextuální parametr, který ho napadl na základě vylíčení kontextu.

Právě připojování oněch na syntaktické rovině jen těžko odhalitelných proměnných pro kontextové parametry se stalo dosti rozšířené. Věta tak nemá za význam propozici, tedy věc plně určenou, ale tzv. propoziční radikál – propoziční torzo, které si musí uživatel jazyka v daném kontextu doplnit.⁶ Zvláště příznivci kontextualistických pozic pak říkají, že věta:

„Prší.“

znamená PRŠÍ NĚKDE, kde NĚKDE je chápáno jako (existenčním kvantifikátorem kvantifikovaná) *proměnná pro kontextuální parametr* místa, je to *neartikulovaná konstituenta* významu („unarticulated constituent“). Dalším notorickým příkladem je věta:

„John je připraven [ready].“

kteřá – jak se můžeme dozvědět až z kontextu, kdy John aj. se připravují vyběhnout na běžecké dráze – znamená JOHN JE PŘIPRAVEN VYBĚHNOUT, neboli obecně je v logické formě té věty proměnná PRO NĚCO. (Jiné příklady vět: „Jablko je červené“ – rozumí se, že na povrchu, „John otevřel dveře“ – jak jinak než klíčem, „Jim je vysoký“ – na Japonce bezpochyby, na NBA ne.)

Na přelomu 20. a 21. století se objevila řada textů filosofických sémantiků, kteří argumentovali ve prospěch větší a větší *kontextuální sensitivity* výrazů, a to i těch výrazů, které byly ve zlaté éře brány jako kontextuálně insensitivní.⁷ Často se přitom v těchto textech objevoval postup zpětně nazvaný *kontext posunující argument* („context-shifting

⁶ Velmi dobře jsou tyto věci vyloženy např. v Récanati (2004). Tuzemským příkladem polemiky s takovýmto pojetím je Zouhar (2011).

⁷ Byť ne vždy byl tento starý přístup oprávněný. Nelze totiž nevidět, že ve zlaté éře byly traktovány jen některé výrazy – totiž ty, které šlo dobře analyzovat paradigmatickými metodami. Na ty neprozkoumávané výrazy se proto soustředily ony poněkud mimoparadigmatické linie (pro příklad DRT, Discourse Representation Theory, pro niž jsou třeba zájmena (indexické výrazy) mezi základními zkoumanými výrazy).

argument⁸): je uvážěn výraz E a jeho význam V_1 v kontextu K_1 ; na to je K_1 zaměněn pomocí jiného kontextu K_2 , v němž E očividně nemá význam V_1 , ale nějaký jiný význam V_2 . Pro konkrétní příklad,⁸ v ledničce je loužička mléka a mluvčí M_1 pronese větu ‚V lednici je mléko‘; v kontextu, kdy M_2 zjevně potřebuje mléko do své černé kávy, se ta věta (její promluva) jeví nepravdivá; v kontextu, kdy M_2 předtím uklízel ledničku, se ta věta (její promluva) jeví pravdivá.

Vyznavači právě popisovaných názorů začali hromadně zpochybňovat jasnost hranic mezi sémantikou a pragmatikou a hlavně propagovat masivní kontextualismus. Proto byli označeni za sémantické kontextualisty. Proti nim vznikla opozice teoretiků hlásících se k sémantickému minimalismu. Jejich hlavní tezí je, že vliv kontextu na sémantický obsah výrazů je mnohem menší (či spíše žádný), než si kontextualisté představují. Sémantika výrazu je tedy minimální v tom smyslu, že do ní nepatří ani kontextuální parametry, ani nějaké proměnné pro kontextuální parametry. Pro názorný příklad, věta ‚Prší‘ znamená PRŠÍ (minimální propozici) a nic jiného; věta ‚John je připraven‘ znamená JOHN JE PŘIPRAVEN, a nic jiného.

Zvláště kontextualisté obviňují minimalisty z nerealistického přístupu k jazyku. Je vskutku pochybné pomýšlet na propozici označovanou větou ‚John je připraven‘ či ‚Prší‘ mimo jakékoli kontexty. Není jasné, proč by mluvčí měl komunikovat takovéto propozice, které jsou prakticky setrvale pravdivé – vždyť vždy je něco, na co je John připraven (je připraven i nevystartovat, je připraven jít domů, je připraven biologicky zemřít, ...), snad vždy někde na Zemi prší.

Minimalisté věnovali určitou energii analýze postupů argumentace kontextualistů, aby tak dospěli ke zpochybnění všech jejich dílčích návrhů hromadně.⁹ Právě při tomto se začalo, a to spíše ze strany minimalistů, zakopávat o to, čemu zde říkáme metodologické principy, tj. postupy, jakými je žádoucí se řídit při analýze významu výrazů.

2 Metodologické principy v pozadí sporu

Jak už jsem naznačil, v poslední době začaly být některé z metodologických principů tu a tam zmiňovány a diskutovány. Třeba poukazem na tzv. naučitelnost jazyka se vícekrát argumentovalo v nepro-

⁸ Je přejet z Borg (2009, 96).

⁹ Nejznáměji Cappelen – Lepore (2005), Borg (2007).

spěch kontextualismu (jak se může mluvčí naučit význam výrazu, což intuitivně lze, když není s to dohlédnout všemožné kontexty?).¹⁰

Jsem přesvědčen, že ony principy by měly být diskutovány v mnohem větším rozsahu. To proto, že venkoncem jde o metodologické principy, které jsou pouze pomocné pro to, co je konečným *cílem* celého úsilí, totiž plausibilně explikovat jazyk a jazykovou komunikaci.

Průzkum metodologických principů, který níže ilustruji, by především měl: a) artikulovat běžně implicitně uplatňované metodologické principy (formální) sémantiky, b) popřípadě poukázat na některé jejich problematické stránky (např. ignorování šířky problematiky sémantiky), c) následně je reformulovat tak, aby byly plausibilnější,¹¹ d) prozkoumat důsledkové vztahy mezi principy.¹²

Následně by mohlo dojít – a níže si ukážeme, že skutečně dochází – k vyhnutí se příslušenství k jedné nebo druhé extrémní názorové pozici, kontextualismu či minimalismu.

(Některé metodologické principy takto k rozřešení této kontroverze samozřejmě přispět nemohou. Příkladem je princip, podle něhož jsou významy abstraktní entity (což se opírá o to, že komunikujeme shodné významy a ty významy proto nemohou být konkrétní, časoprostorově pomíjivé empirické předměty). Na základě tohoto principu je teoretik klasifikován jako realista, nicméně je neurčitelné, zda je kontextualistou či minimalistou.)

¹⁰ Ojedinělým příkladem zcela vědomého přístupu k metodologickým principům je text Zouhar (2010), jenž mi byl už v době rukopisu inspirací nejen pro zkoumání metodologických principů v Raclavský (2009), ale nakonec i pro tuto stať. Marián Zouhar totiž formuloval jistý princip (že do sémantiky nesmíme vsunovat znalosti z empirických či neempirických věd) a jeho užití ukazoval právě na příkladech vyňatých z nedávné doby, tj. též z prostředí kontroverze mezi minimalisty a kontextualisty.

¹¹ Snad netřeba říkat, že na základě plausibilních metodologických principů lze jistě více pokročit v řešení (formálně) sémantických úkolů.

¹² Také jsou tu souvislosti s proto-principy, předpoklady, jejichž příkladem je třeba předpoklad naučitelnosti: jazyk jsou s to ovládnout (naučit se) lidé s omezenými intelektuálními kapacitami. Všeobecně přijímaným důsledkem je, že do modelů jazyka je implementována konečnost prostředků (zejm. konečnost slovníku, gramatických pravidel), které přitom mají nekonečný komunikační potenciál (nekonečno vět, nekonečno významů, pro nekonečno komunikačních kontextů). Odtud zas vede cesta k principu kompozicionality významu. Atd.

Ty principy, o které mi jde, si ilustrujeme až na základě následujících (dvou) příkladů. Na první princip naráží porůznu se vyskytující formulace jako:

Z hlediska tradiční koncepce formální sémantiky ... něco je sémanticky relevantní, pouze pokud to může být dostopováno k syntaxi věty; v opačném případě je to pragmaticky relevantní.¹³

Čtenáři textu, z něhož byl citát vyjmut, může toto nijak neakcentované a neproblematizované tvrzení evokovat v sémantice dobře známý fakt. Tím je důraz na syntax v paradigmatickém pojetí formálního jazyka jakožto něčeho syntaktického, čemuž se přiřazují, a to zcela isomorfně, modelově-teoretické významy, přičemž tímto je zároveň explikován význam výrazů přirozeného jazyka.

Podle mého názoru se však jedná o mnohem závažnější skutečnost a právě ta musí být vytažena na světlo a přezkoumána. Skrývá se zde totiž jeden z fundamentálních principů klasické sémantiky. Ten byl navíc formulován v době, kdy jazyk byl zkoumán zcela bez ohledu na kontexty či mluvčí, poněvadž v té době bylo třeba řešit zcela jiné problémy. Jedná se jmenovitě o Carnapův *Princip tématu*:¹⁴

Význam (složeného) výrazu se skládá právě a pouze z významů, které jsou v tom výrazu zmíněny (vyjádřeny, pojmenovány).

Tento princip tedy říká, že např. ve významu deskripce ‚prezident USA‘ se nevyskytuje entita CLINTON, poněvadž v něm není zmíněna. Uplatnění tohoto principu v sémantice je možná názornější z jeho blízkce příbuzného *Principu adekvátní sémantické analýzy*: explikace významu složeného výrazu nesmí obsahovat svébytné významové komponenty, které nejsou v tom výrazu zjevně indikovány. Je tedy zjevné, kam princip míří – máme se vyhnout věcně nepřiměřeným explikačním významu.¹⁵

Lze též lehko uvidět, že tento princip (resp. principy) zcela ignoruje idiomy, jazykové zkratky (elipsy), metaforická užití výrazů. Zjednodušeně předpokládá pouze explicitní informativní oznamovací diskurz.¹⁶

¹³ Borg (2010, 584).

¹⁴ Přesný výrok ovšem viz v Carnap (1958, 98).

¹⁵ Principem tématu se blíže zabývám v Raclavský (2009, kap. I.1); sám zastávám jeho opatrnější formulaci.

¹⁶ Existuje tento zde uvažovaný „privilegovaný“, doslovný (informativní, věcný) kontext? Osobně jsem postupně dospěl k závěru, že ano: mimo

Zjednodušeně předpokládá neproblematickou vazbu výrazu s významem, ba vlastně isomorfii. Je tedy zjevně obecně neplatný.

V kontroverzi mezi kontextualisty a minimalisty jsou neartikulované podoby tohoto principu (viz např. citát výše) *kritériem* pro charakteristiku obou skupin. Minimalisté jsou ti, co si myslí, že syntax udává naprosto vše, co je sémanticky relevantní (předpoklad isomorfie), kdežto kontextualisté jsou ti, co s tím nesouhlasí.

Artikulovaný princip, tj. Princip tématu, a zamyšlení se nad ním, ovšem vede k jeho odmítnutí pro obecné cíle teorie významu (vysvětlení jazyka a jazykové komunikace). Vede tudíž i k opuštění skalní minimalistické pozice. Přitom je ale chybné být za nesouhlas s oním chybným principem oceňován jako kontextualista (kontextualistou je přece spíše ten, kdo činí součástí významu něco z kontextu promluvy). Jinými slovy, zastánce plausibilnější podoby Principu tématu¹⁷ se nachází ve středové pozici, která nespadá pod kterýkoli z obou extrémů. Protože plausibilitnost principu obnáší plausibilitnost pro cíle teorie jazyka a významu, středová pozice by měla být nejvíce žádoucí.

Druhý příklad principu, který prozkoumáme je *Princip jedinečného významu*:

Každý (tzv. jednoznačný) výraz má právě jeden, jedinečný význam.

Uplatňovat tento princip má např. tu praktickou výhodu, že při oscilaci mezi dvěma plausibilními kandidáty na explikans významu výrazu dochází k hledání argumentů ve prospěch jednoho z kandidátů (tyto postupy jdou samozřejmě počítačově implementovat).

Tento princip ovšem některé vede k poměrně vyhraněnému názoru, že jazyk je funkce z výrazů do významů, kdy jednomu výrazu odpovídá právě jeden význam.¹⁸ Tento princip může vést také k názo-

běžné kontexty (např. když za deště v našem bezprostředním okolí říkáme ‚Prší‘) je tu i komunikační kontext, kdy se ptáme – např. na sémantickém semináři – na význam slov (‚Co je významem ‚John je připraven‘?; tehdy je plně adekvátní odpovědí ‚JOHN JĚ PŘIPRAVEN‘). Pro linii mé následné argumentace však toto není podstatné.

¹⁷ Plausibilnější podoby by obsahovaly obraty jako ‚význam desambiguo- vaného výrazu v doslovném kontextu/informativním diskurzu‘. Poslání principu v této formulaci by bylo shodné – není např. důvod, proč by třeba v tzv. přímých (syntaktických) kontextech mělo být součástí významu nějaké deskripce individuum, na které náhodou ta deskripce referuje.

¹⁸ Srov. k tomuto např. Raclavský (2009, kap. IV.5).

ru, že výraz musí mít právě jeden význam „kontext nekontext“, tj. minimalismus. Každopádně zastávání tohoto principu v důsledku vede k neadekvátním vysvětlením významu všude tam, kde je intuice, že daný výraz má (popř. odvisle od kontextu) více jak jeden význam.

K dosažení plausibility sémantické analýzy přitom stačí přijatelná změna principu, resp. toho, co si z něj odvodíme. Jednou z možností je opustit názor, že jazyk je funkcí z výrazů do významů, a to ve prospěch názoru, že jazyk je funkce z výrazů do posloupností významů.¹⁹ Významy v dané posloupnosti jsou uplatnitelné v těch či oněch (syntaktických či pragmatických) kontextech.²⁰

Další možnost byla již dávno přijata praktikujícími sémantiky jako např. Montague či Tichý.²¹ Formální sémantik, resp. jeho počítačová implementace, neanalyzuje jazykové výrazy v podobě, jaké „najde na ulici“. Analyzuje až produkty lingvistické analýzy, určité stromové struktury (v lingvistickém prostředí známe též tzv. Logical Forms); jednomu běžnému výrazu pak přiléhá třeba třicítka desambiguovaných podob (tj. těch stromů). Každé takovéto syntaktické entitě pak přiléhá jedinečný význam, takže princip jedinečného významu je naplněn.

U obou možností přitom platí, že kontextuálnost není imputována do významu, jak činí kontextualisté. Přitom se ale nejedná o žádný známý minimalismus. Zajímavé na tomto „politicky nevyprofilovaném“ přístupu také je, že má nemálo praktikujících stoupenců, bez nichž by dokonce celý podnik analýzy jazyka byl jen nezávaznou zábavou.²²

¹⁹ Tento návrh jsem přejal z Lewis (1983).

²⁰ Tento model jazyka by šlo zajímavě a nosně rozpracovat. Setká-li se mluvčí M_2 s určitým výrazem E v kontextu K_1 , tak podle *pravidel* pro daný slovní kontext, či spíše typ komunikační situace, by si z dané posloupnosti vybral mluvčím M_1 v tom kontextu K_1 intendovaný význam. Myslím, že právě nějaké takovéto komunikační pravidlo bylo uplatněno v příkladu se (Strawsonovým) stolem (Raclavský 2009, 341, pozn. 11). Poznámávám, že typy komunikačních situací, resp. pravidla pro ně, jsou (na rozdíl od nekonečna komunikačních situací) naučitelné.

²¹ Viz k tomuto Raclavský (2006a), kde odkazují na oba teoretiky a hlavně ukazují, jak probíhá počítačová analýza lingvisty dodaných vstupů prostředky Tichého systému.

²² V korekturách dopisují poznámku, že tento rok v tuzemsku k diskutované tématice vyjde cenná kniha Zouhar (2011b).

Katedra filozofie
 Filozofická fakulta
 Masarykova univerzita
 Arne Nováka 1
 602 00 Brno
 Česká republika
 raclavsky@phil.muni.cz

Literatura

- BORG, E. (2007): *Minimal Semantics*. Oxford University Press.
- BORG, E. (2007a): Minimalism versus Contextualism in Semantics. In: Preyer, G. – Peter, G. (eds.): *Context-Sensitivity and Semantic Minimalism: New Essays on Semantics and Pragmatics*. Oxford University Press, 339-359.
- BORG, E. (2009): Meaning and Context: a Survey of a Contemporary Debate. In: Whiting, D. (ed.): *The Later Wittgenstein on Language*. Palgrave Macmillan, 96-113.
- BORG, E. (2010): Pragmatic Determinants of What is Said. In: Barber, A. – Stainton, R. J. (eds.): *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language and Linguistics*. Elsevier, 582-585.
- CARNAP, R. (1942): *Introduction to Semantics*. Harvard University Press.
- CARNAP, R. (1958): *Meaning and Necessity*. (Second Edition). The University of Chicago Press (Phoenix Edition).
- LEWIS, D. (1983): Languages and Language. In: Lewis, D.: *Philosophical Papers. Vol. I*. Oxford University Press, 163-188.
- RACLAVSKÝ, J. (2006): Co je sémantika. *Filosofický časopis* 54, No. 2, 267-279.
- RACLAVSKÝ, J. (2006a): Počítačové zpracování přirozeného jazyka a Transparentní intenzionální logika. In: Dostálová, L. – Šebela, K. (eds.): *Organon V. (Kolik logiky za nás mohou učit počítače?)*. Praha: Univerzita Karlova, 127-135.
- RACLAVSKÝ, J. (2009): *Jména a deskripce: logicko-sémantická zkoumání*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
- RÉCANATI, F. (2004): *Literal Meaning*. Cambridge University Press.
- ZOUHAR, M. (2010): Linguistic Knowledge, Semantics and Ideal Speakers (Some Remarks on the Methodology of Natural Language Semantics). *Epistemologia* 33, 41-64.²³
- ZOUHAR, M. (2010a): *Medzi sémantikou a epistemológiou jazyka*. Bratislava: Aleph.
- ZOUHAR, M. (2011): What is Wrong with Unarticulated Constituents? *Human Affairs* 21, No. 3, 249-261.
- ZOUHAR, M. (2011a): Kontext a sémantika predikátov. *Filosofický časopis* 59, No. 2, 187-205.
- ZOUHAR, M. (2011b): *Význam v kontextu*. Bratislava: aleph.

²³ Slovenskou verzi viz v Zouhar (2010a, 271-292).